

kalcev, saj je obljubil pl. Hartel, da se osebno udeleži otvoritve škofovih zavodov v Št. Vidu — toda božja in pa Gautscheva previdnost ni tega pripustila.

Njegov naslednik je že nekoliko pokazal svojo barvo, ko je klerikalcem in pa Nemcem naljubo prepovedal, da bi šolska mladina v Ljubljani javno oslavila Prešernov spomin. Sicer ga pa še spoznamo! lx.

Naš denarni zavod.

Geslo: Kar plodonosno naložim,
v pomoč le sebi podarim.

Hranilnica in posojilnica Učiteljskega konvikta v Ljubljani,

registrovana zadruga z omejenim jamstvom.

Promet do konca meseca kimavca 1905 K 143.621-52.

Naznanilo. Kdor želi od zadruge kakih informacij, naj za odgovor priloži 20 h v poštinih znamkah. Na prošnje brez vpošiljatve navedenih znamk se ne odgovarja.

Istrsko šolstvo.

Poročal pri XVII. glavni skupščini »Zaveze« v Pulju učitelj Ivan Šega.
Slavna skupščina!

Moj predgovornik g. prof. dr. Ilešič, nam je podal krasno sliko istrskega šolstva v dobi, ko je deloval tu v Istri prvi istrsko-hrvaški pedagog Fr. Nik. Peršič. Slika je bila tako živo risana, da je pač ne zabi nihče navzočih vse svoje življenje.

V duhu še zremo ono tožno sliko istrskega šolstva pred dobrimi sto leti, a danes vam hočem, velecenjene zborovalke in velecenjeni zborovalci, podati tudi sliko tožnega istrskega šolstva iz sedanje dobe. Slika je pač žalostna, sramotna in naravnost škandalозна — da ne rečem kaj hujšega — za ono Avstrijo, ki ima tako bleščeče jedro v členu 19. državnih osnovnih zakonov: *Justitia regnorum fundamentum*.

Lahko pa trdim, da je glavni vzrok temu žalostnemu položaju pač oni okosteli birokratizem, ki je uničil tako bujno delovanje ravnokar očrtanega delovanja pedagoga Fr. Nik. Peršiča.

Kakor je ubil ta birokratizem nepozabnega Peršiča, tako izkuša sedaj polagoma ugonobiti slovanski narod kršne Istre.

Da pa bom predolgo mučil slavne skupščine, prehajam takoj k stvari.

Ljudsko šolstvo.

Mnogi, ki ne poznajo razmer na jugu, sodijo, da je Istra z ostalim primorjem italijanska in da so Slovani le priseljeni gostje. To mnenje je docela napačno. Po ljudskem štetju l. 1890. je štela Istra okroglo 118.000 Italijanov, 140.000 Hrvatov in 44.000 Slovencev. Ta uradna števila sicer niso zanesljiva, ker je brez dvoma več tisoč Slovanov vstetih med Italijane. Na podlagi teh števil šteje torej italijansko prebivalstvo 39%, slovansko pa 60,9%.

Ravno nasprotno razmerje kaže število šol. Po zadnjem izkazu je bilo v šolskem letu 1898/99 v Istri 190 razredov z italijanskim učnim jezikom, to je 62,9 %, in le 81 razredov s hrvaškim in 31 s slovenskim učnim jezikom torej 112 slovanskih razredov ali 37,1%.

Pripomnim le, da je več italijanskih šol v čisto hrvaških krajih. V Vel. Lošnju so l. 1870. na deški in dekliški šoli

usilili italijanski učni jezik. Večina občinskega zastopa je v seji 14. maja 1895. sklenila, naj se na obeh šolah uvede hrvaški učni jezik. Manjšina se je pritožila na deželni odbor, ki je 15. junija 1895 razveljavil sklep občinskega zastopa kot protizakonit. Večina se je pritožila na naučno ministrstvo, ki je odgovorilo, da nima povoda za uradno poslovanje, ker je že deželni odbor razveljavil sklep. Obe šoli sta še danes italijanski.

Vas Šterna, občina Grižnjan, je l. 1892. prosila za ljudsko šolo. Ponudili so ji italijansko. Prebivalstvo se je pritožilo na deželni šol. svet in ministrstvo. L. 1897. je dež. šolski svet odločil, naj se na šoli v Šterni poučuje v italijanskem in hrvaškem jeziku. Proti temu se je pritožil dež. odbor na ministrstvo, ki je pritožbo odbilo, nato na upravno sodišče, ki je 14. marca 1900 razveljavilo odlok dež. šol. sveta, oziroma ministrstva, češ, da v tem slučaju ne velja § 6. drž. šol. zakona, ki se tiče le enojezičnih šol in ima veljavo ljudsko štetje. Torej tu se sklicujejo na ljudsko štetje, ki je jako napačno. Drugod, n. pr. v Št. Jakobu na Koroškem, izprašujejo starše. Zakaj pa niso šolske oblasti v Šterni vprašale, katere narodnosti je prebivalstvo? Prepričale bi se bile, da je ondi le šest italijanskih družin, da vsi otroci govore hrvaški jezik. Kje je zakon, kje so didaktično-pedagoška načela?

Na Voloskem pri Opatiji je od nekdanje italijanske šole. L. 1897. je kr. šol. svet prosil za hrvaški oddelek. Čez dve leti je dež. šol. svet odbil prošnjo, češ, da je v Opatiji hrvaška šola. Pritožili so se 31. oktobra 1899. na ministrstvo. Odgovora ni bilo nobenega. In danes je na Voloskem dvorazredna italijanska šola, ki šteje okolo 40 otrok, in zasebna šola družbe sv. Cirila in Metoda, ki v enem razredu šteje nad 90 otrok.

V Plaviji, občina Milje, okraj Koper, so starši že l. 1893. prosili za ljudsko šolo. Zgradili so poslopje za 14.404 K. Prosili so za učitelja. Dobili so odgovor, da lahko svoje otroke pošiljajo v »nameravano« dvorazrednico v Škofijah. V Plaviji je torej že mnogo let novo šolsko poslopje, šoloobveznih otrok je do 80, toda učitelja ne dobe.

V Bergudacu pri Buzetu imajo že mnogo let šolsko poslopje, a učitelja jim nočejo dati. Šolska družba za Istro mora sama plačevati učitelja.

V Vlahovem imajo do 100 šolskih otrok. Prošnjo za šolo so vložili že l. 1896. na deželni šol. svet. Odgovora ni nobenega.

V Lovrani je že več let mešana italijanska in hrvaška šola. Krajni šol. svet je že l. 1896. prosil, naj se šola razdeli v hrvaško in italijansko. Odgovora nobenega. Leta 1898. so zopet prosili, toda brez uspeha. Pritožili so se na ministrstvo, ki je z dopisom z dne 25. junija 1900 št. 16.584, pritožbo zavrnilo. Pritožili so se na upravno sodišče, ki je z odlokom z dne 2. decembra 1901 odgovorilo, da v smislu § 2. zakona z dne 22. oktobra 1875. posamezni občinski člani nimajo legitimacije za pritožbe pred upravnim sodiščem, marveč le občine in dežela kot interesentje. Prosili, so nato, naj se razširi hrvaški oddelek na dva razreda ker je sedaj do 160 učencev, a en sam učitelj. Toda tudi te prošnje niso uslišali.

Kaj naj vendar store Slovani, da dobe potrebne šole? Enkrat odločuje ljudsko štetje, drugič obč. zastop, tretjič dež. odbor, četrtič drž. zakon, a vedno le proti Slovanom. V Ljubljani n. pr. se je mestni zastop pred leti uprl novi, nepotrebnim nemški šoli, toda vse oblasti so se oglasile za

nemško šolo. Kje je pravica? Ali veljajo zakoni in prazni izgovori res le za Nemce in Italijane?

Naravnost škandal pa so šolske takse v Istri. Hrvaških in slovenskih šol v Istri ne dovolijo, pač pa je italijanska večina istrskega deželnega zbora l. 1894. sklenila šolske takse, dasi je slovanska manjšina odločno ugovarjala. Ker ta zakon ni dobil najvišjega potrjenja, so ga l. 1895. zopet predložili z nekaterimi premembami. Medtem pa je bil deželni zbor razpuščen in novi deželni zbor je zopet sprejel zakon glede šolskih taks, ki je bil potrjen dne 7. avgusta 1896. Ta zakon je povzročil v deželi največji vihar. Občine so pošiljale prošnje in pritožbe na razne oblasti. Vlada je res nasvetovala nove premembe, ki jih je pa italijanska večina deželnega zbora kratkoma odklonila.

Deželni odbor je vendar mnogim občinam za prvo polletje šolskega leta 1897/98 odpustil šolske takse in za naslednji dve polletji znižal na dve tretjini. Šolske takse so bile proračunjene na 180.000 kron, torej za leto 1898., 1899. 1900. na 480 kron. V deželnem proračunu za leto 1898 pa je iz naslova »šolske takse« le 9918 kron, dočim je samo šolska občina Kastav morala plačati 8424 kron. Leta 1899. je bilo v proračunu 60.000 kron, občina Kastav sama je plačala 12.000 in leta 1900. celo 13.000 kron. Nasprotno pa je deželni zbor stroške za šolstvo v letu 1899. znižal od 269.400 na 318.700 kron, dasi so stroški znašali več ko 29.300 kron. Kdo razume to manipulacijo? In če jo razume, kaj reče na to? Pobirali so šolske takse, a dohodkov niso porabljali za namen, ki ga določa zakon.

Deželni šolski svet je dalje določil, da se v Istri vsako leto ustanove le tri nove šole. Stroški znašajo povprek 4000 kron, a deželni zbor zahteva 180.000 kron samo pri šolskih taksah. Večina deželnega zbora pa je leta 1898. še sklenila, da deželni odbor ne sme dovoliti nobene nove šole, dokler ne dobi seznama vseh krajev, kjer so potrebne nove šole. Tako postopajo mogotci v Istri. Ali je čudno, da je še danes v Istri nad 18.000 otrok brez vsakega pouka? Pač pa je italijanska večina deželnega zbora lani dovolila 10.000 kron za »Lego«, to je za italijanske šole v slovenskih občinah. Potemtakem je slovanska manjšina v deželnem zboru v resnici brezpravna.

Zato je pač neopravičeno očitjanje, da je slovansko prebivalstvo v Istri neomikano, da ne zna pisati in brati. Plačevati mora za šole, a jih ne dobi, četudi prosi zanje.

Upam, gospoda slavna, da je moj uvod dokazan!

Dovoljujem si nadalje še navesti nekaj podatkov, kako si istrski Slovan pomaga sam ob sebi glede ljudske šole. Podatke sem nabral iz poročila tajnika — in našega nekdanjega kolege — družbe sv. Cirila in Metoda za Istro gosp. Car Emila. Evo jih:

Družba je v teku svojega delovanja ustanovila šole v Kašteliru, Livadah, Vabrigi, Baderni, Stokovcih, Juršičih, Pulju, Malem Lošinjju, Vlakovem in Raklju. Zgradila je torej deset čvrstih in ponosnih zgradb, slovanske samobrambe. V teh šolah in v šolah v Voloskem, Opatiji, Vinkuranu, Brgudcu, Sušnjevi in Sv. Marinu je namestila 19 učiteljev in učiteljic, požrtvovalnih delavcev na polju naše narodove prosvete. Ne moremo si kaj, da ne občudujemo teh junakov in junakinj, ki si služijo svoj borni kruh v pustih pokrajinah, sredi sovražnih in sirovih nasprotnikov, čestokrat v najslabših gmotnih razmerah, pripravljeni za vsako žrtev in veseli, če rešijo le enega sina za svoj siromašni narod. Sedaj pa gradi družba še pet šol v Sv. Luciji

pri Oprtiju, Zrenju, v Fabnicah pri Višnjanu in v Drenju na Labinščini. Zraven tega pa je družba prispevala k gradbi šole v Pazu (6000 K), v Sušnjevi (3000 K), v Slumu in v Humu. V teh šolah se uči nad 3000 hrvaške dece; ti kraji so pa za ondotni slovanski živelj največjega pomena, ker so najbolj izpostavljeni italijanskemu navalu.

Sedaj pa objavlja družba, da ima 25.953 K primanjkljaja.

Srednje šolstvo.

Preidem sedaj na srednje šolstvo. Slika je žalostna, a karakteristična za Avstrijo.

Kdor bi sodil narodnostne razmere na Primorskem po jezikovni uredbi primorskih srednjih šol, bi moral priti do prepričanja, da je Primorje popolnoma nemška dežela, kjer prebiva le nekaj odstotkov Slovanov in Italijanov.

Dejansko pa je baš nasprotno res. Primorje je ena izmed tistih redkih avstrijskih pokrajin, kjer živi najmanj Nemcev in kjer ni nemški jezik niti zakonito priznan kot v deželi navadni jezik.

Na Primorskem stanujejo Slovenci, Hrvatje in Italijani, odstotek nemškega prebivalstva pa je tako minimalen, da bi ga pravzaprav resno niti ne smeli upoštevati, zlasti ako se uvažuje, da tvorijo ta nemški odstotek izključno samo priseljenci, ki so prišli v deželo večinoma s trebihom za kruhom.

Državni temeljni zakoni zagotavljajo sicer vsem narodom v Avstriji popolno ravnopravnost tako v uradih kakor v šolah, toda ti zakoni, ki jih sicer tudi v drugih pokrajinah izvajajo večinoma samo, ako so v korist nemštvu, so za Primorsko samo na papirju, zlasti kar se tiče srednjega šolstva, ki je gotovo za kulturni razvoj vsakega naroda največjega pomena.

Po zakonskih določbah bi imeli Slovani in Italijani pravico zahtevati, da se v vseh srednješolskih zavodih na Goriškem in v Gradišču, v Trstu in Istri poučuje zgolj v njihovem jeziku, to tembolj, ker sta edino ti dve narodnosti edino avtohtono prebivalstvo v deželi.

Toda avstrijski vladi je zakon, ako se tiče nenemških narodnosti, samo mrtva črka brez veljave in vrednosti, dober samo za to, da ga lahko nekaznovano teptajo in kršijo.

Vlada, ki ima, odkar so uvedli konstitucionalizem, vedno na jeziku nepristranost v vseh političnih in kulturnih vprašanjih in pravičnost do vseh narodov, je v nasprotju z vsemi zakonitimi določbami usilila primorskemu prebivalstvu na celi črti same nemške srednje šole in jih z brutalno silo vzdržuje v kljub odločnemu odporu tako s strani Italijanov kakor s strani Slovencev in Hrvatov.

V Gorici, v Trstu in v Pulju — povsod so gimnazije kakor realke, kolikor jih vzdržuje država, popolnoma nemške, kakor da bi bile na popolnoma nemškem ozemlju.

Edina izjema v tem oziru je hrvaška gimnazija v Pazinu, a še to so si Hrvatje izvojevali z največjim naporom takrat, ko je vlada potrebovala hrvaške poslance in jih je pridobila zase za to ceno.

V Trstu sta pač dva zavoda — realka in gimnazija — na katerih je učni jezik italijanski, toda ta zavoda vzdržuje na svoje stroške ne država, marveč tržaško mesto. Tudi v Pazinu je laška deželna gimnazija.

Kdor bi ne bil poučen o razmerah, bi pač mislil, da je srednje šolstvo v Primorju urejeno tako, kakor si ga želi prebivalstvo. Kaka zmota!

Slovani in Italijani zahtevajo že od nekdanj, naj se srednje šole na njihovih tleh preuredé tako, da se bo v njih po-

učevala mladež v svojem rodnem jeziku. Toda avstrijska vlada je gluha za vse te zahteve.

Lani so se v goriškem deželni zboru združili vsi poslanci — Slovenci in Italijani — in sklenili soglasno resolucijo, v kateri se vlada kategorično pozivlja, da naj v goriške srednje šole uvede mesto tuje nemščine v deželi običajna jezika — slovenščino in laščino.

In kaj je odgovorila vlada na to? Prezirljivo je molčala in ni se ji zdelo vredno, dati odgovora na dotično resolucijo.

V Gorici pa sta še vedno realka in gimnazija nemški kakor sta bili.

Iz takega vladnega postopanja, da se celo ignorirajo sklepi deželne zbornice, je videti, da mora vlada zasledovati posebne smotre, da jo vodijo posebni nameni.

In teh namenov in smotrov ni težko uganiti!

Kakor Nemci, tako hoče tudi vlada zgraditi nemški most do Adrije. Razložek med Nemci in vlado je samo ta, da delajo Nemci odkrito za to, vlada pa tajno in pod pretvezo državnih interesov.

Vlada hoče spraviti v Primorje čim največ nemških uradnikov. Kolikor ji je mogoče, jih importira iz tujih dežel, ker pa to le ne zadošča, naj v dosego določenega smotra pomagajo še srednje šole.

Te šole morajo biti nemške, da se morejo v nemškem duhu vzgojiti sinovi onih priseljenec, ki so že a priori določeni, da pridejo na mesta svojih očetov, ti zavodi morajo biti nemški, da se domačinom, kolikor mogoče, odvzame prilika, se izobraževati in da zaradi tega ne morejo tekmovati s priseljenimi ali naturaliziranimi Nemci.

In da se to tem sigurneje zgodi, pošilja pravična avstrijska vlada na primorske učne zavode, ako je le kolikaj mogoče, zgolj tujce, to je Nemce, ki ne umejo niti trohice slovenskega ali italijanskega jezika.

Posledica tega je seveda ta, da v takih šolah ne morejo uspevati niti Italijani niti Slovani — deloma zaradi neznanja učnega jezika, deloma pa tudi zavoljo nenaklonjenosti tujih učiteljev.

Zato je v Primorju nekaj navadnega, da ne dospe od učencev, ki vstopijo v I. razred, naj si bodo že Slovenci ali Italijani, v najvišji razred nobeden ali pa kvečjemu eden ali dva.

V teh razmerah se potem seveda ni čuditi, ako primanjkuje na Primorskem domačega razumništva in da vlada lahko, izgovarjaje se na to, importira tuje uradništvo. In v tem tiči dobro premišljen sistem!

Vlada tiči pod enim klobukom z Nemci in dela z vsemi silami na to, da bi Primorje čim prej kot zrelo jabolko padlo v naročje materi Germaniji.

To je očitno, to mora opaziti vsakdo, ki ima zdrave oči.

Zato se je čuditi, da tega ne uvidijo naši Italijani, da pangermanizem pod patronanco avstrijske vlade vedno smelejše izteza svoje prste po jadranski obali in da preti Slovanom kakor Italijanom pogibelj s severa od germanskega zmaja.

Namesto da se Italijani bore proti nedolžnim slovenskim stremljenjem, naj se rajši združijo v krepko falango proti opasnemu nemškemu navalu, ki uniči oba naroda, ako se začasa ne zedinita k složnemu in skupnemu odporu!

S tem končujem! Upam, da mi slavna gospoda oprost, ako sem se nekoliko dalje pomudil pri tem unikumu avstrijske politike.

* * *

Predlagane in brez debate enoglasno sprejete resolucije smo priobčili že v svoji 34. številki na strani 285.

Razstava učil v Ljubljani.

(Dalje.)

I. Nazorni nauk.*)

Učila za nazorni nauk so bila urejena po učnih slikah, ki jih obravnava ljubljansko učiteljstvo v I. in II. razredu. Ta del razstave je bil namenjen v prvi vrsti ljubljanskemu učiteljstvu, ker so omenjene učne slike hkrati minimalni podrobni učni načrt za nazorni nauk, ki ga je odobril tudi deželni šolski svet. Po tem načrtu se mora ljubljansko učiteljstvo tudi strogo ravnati. To je, seveda, minimalni podrobni učni načrt, na prosto voljo je pa dano vsakemu učitelju, da tudi več tvarine vzame v I. in II. razredu iz nazornega nauka, če mu dopušča čas.

V razstavi so bila razstavljena za posamezne učne slike iz nazornega nauka za I. razred ta-le učila:

1. Naš cesar: Angeli-Hechtov slika našega cesarja. Cesarjeva fotografska slika. Cesarska krona in žezlo (slika na kartonu). Dunaj (slika). Naš cesar ob potresu v Ljubljani (fotografska slika). Kolajna. Cesarski orel. Kronski petak.

2. Mačka: Za obravnavo učne slike »mačka« po biološki metodi so predpisana in so bila tudi razstavljena ta-le učila: Podmašena mačka z miško v gobcu. Slike: igrajoče se mačice. Mačka ujame miš. Miška v kuhinji. Preparat mačje glave. Košček papirja na niti. Mleko. Žito. Podmašena miš. Dve podmašeni podgani.

3. Zajec: Podmašen zajec. Hölzlova slika »Jesen«. Preparat zajčje glave. Drevesna skorja. Petršilj. Zelje. Repa. Trava. Detelja. Muf in čepica iz zajčje kože. Dleto.

4. Voda: Kozarec čiste vode. Kozarec mleka. Kozarec črnila. Razredčen očet. Kos ledu. Pelin. Lesena paličica. Kos stekla. Posoda s špiritom.

5. Vrana: Podmašena vrana. Podmašen golob. Kehr-Pfeiferjeva slika »Vrana«. Podmašena miš. Hrošč. Črv. Metulj. Razna semena.

6. Železo: Kos železa. Kladivo. Kalup nakla. Podkev. Svetel in rjast ključ. Kos verige. Klešče. Motika. Lopata. Kosa. Srp. Vile. Plug. Brana. Drugo železno orodje. Žica. Ploščevina, svetla in od rje razjedena. Železen, pobarvan lonček. Svetel in rjast nož. Škarje. Pero. Igla.

7. Belin: Glogov belin. Kapusov belin. Diagram glogovega in kapusovega belina. Metuljnica. Čebela. Hrošč. Jajčeca, bube in gosnice belinove.

8. Nevihtha: Janskega slika »Poletje«. Vsa učila za našete učne slike, izvzemši »Železo«, je zbrala na raznih mestnih šolah, največ na I. mestni šoli, radovoljka I. mestne šole gđ. Mira Regalijeva, učila za železo pa suplentinja II. mestne šole, gđ. Ana Kilarjeva.

Vse te učne slike obravnava ljubljansko učiteljstvo v I. razredu; za II. razred so pa določene te-le učne slike ter so bila zanje razstavljena sledeča učila:

*) Priobčujemo podrobno poročilo o razstavi. Kdor si jo je ogledal, mu tako poročilo poživši spomin, kdor pa razstave ni videl, si bo na podlagi tega poročila izkušal uravnati pouk na svoji šoli. Tako, upamo, ustrezno na obe strani.

Uredn.